

Hasan Kayıhan'ın “Gurbet Ölümleri” Adlı Romanında Yabancılaşma

Bülent Kırmızı , Osmaniye

Öz

Hasan Kayıhan sonradan Almanya'ya giden ve Türkçe eserler kaleme alan ilk kuşak göçmen yazarlar arasında yer alır. Türkçeyi iyi kullanması ile bilinen yazarın birçok ödüle layık görülen eserleri, yurt dışında yaşayan Türk insanının zamanla kendine karşı yabancılaşmasını ele alır. Kitaplarının yanında dergi ve makalelerde de çalışmaları yayımlanan Kayıhan, özellikle Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin ana dillerini unutmamaları noktasında gayret sarf etmektedir. Bu çalışmada yazarın “Gurbet Ölümleri” adlı romanı yapısal ve tematik bakımdan ele alınarak yabancılaşma olgusuna olan yaklaşımı irdelenmeye çalışılmıştır. Hasan Kayıhan, bireyin öz kültürünü, dilini, milli ve dini değerlerini korumakla sorumlu olduğunu dile getirerek bu manevi değerleri korumak için her türlü fedakârlığı yapmak zorunda olduğunu eserlerinde ifade eder. Bu yabancılaşma sürecine kimi zaman kişi farkında olmadan girmekte ve dönüşüm kendiliğinden gerçekleşmektedir. Söz konusu eserde de başkişi yabancılaşarak dönüşüm geçirmiş ve bu da hayatına mal olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Göçmen Edebiyatı, Yabancılaşma Olgusu, Hasan Kayıhan, Gurbet Ölümleri

Abstract

Alienation in Hasan Kayıhan's “Gurbet Ölümleri”

Hasan Kayıhan takes place among the first-generation immigrant writers who migrated to Germany and wrote Turkish works. Known with his gift of gab in Turkish, his works, seen as worthy of many awards focus on self-alienating process of Turkish people living abroad. Besides his books, Kayhan's works are also published in journals and articles. He exerts himself on preventing the Turkish youth from forgetting their mother tongue, especially those who live in Germany. In this study, the novel Gurbet Ölümleri is stylistically and thematically analysed. Furthermore, the approach towards alienation is tried to be examined. Hasan Kayıhan states in his works that an individual is responsible for protecting the own culture, language, nationality and religious values and they must be willing to sacrifice to protect these moral values. Sometimes, one can go through this alienation process unconsciously, and transformation occurs by itself. In the presented work, the protagonist underwent a transformation by alienating, and this costed him his life.

Keywords: Immigrant Literature, Alienation, Hasan Kayıhan, Gurbet Ölümleri

Giriş

1949'da Bilecik'te dünyaya gelen Hasan Kayıhan 1971'de Balıkesir Eğitim Enstitüsünden mezun olur. Üniversite öğrenimini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Devlet Lisan Okulu'nda yapan yazar öğretmenlik ve MEB Film Radyo Televizyonla Eğitim Merkezi'nde program yapıcılığı yapar. İlk yazı çalışmasını 1966'da Emre dergisinde yayımlayan Kayıhan, Bilecik'te Oba adlı gazeteyi çıkarmaya başlar. Ayrıca Emre, Oba, Töre, Ortadoğu, Hergün, Milli Eğitim ve Kültür, Kan, Doğuş adlı dergi ve gazetelerde yazılarını yayımlayan yazarın eserleri birçok ödüle layık görülür. Kayıhan'ın "Peyami Safa Roman Yarışması İkincilik Ödülü"ne layık görülen ve 1975 yılında yayınlanan "Yoklar" adlı romanı, milli bilincine göre hayatını şekillendiren genç bir öğretmenin hikâyesini anlatır. Tipik Anadolu insanların yer aldığı romanda kendi özüne yabancılaşmış karakterlerin bir öğretmen tarafından bilinçlendirilmesi anlatılır. Yazarın 1977'de yayınladığı Zincir adlı romanı ise 1979'da Türkiye Milli Kültür Vakfı Teşvik Ödülü'ne layık görülür. Romanda, Orta Avrupa'da yaşamını sürdüren Türk kökenli insanların Ruslardan gördüğü zulüm toplumcu-gerçekçi bir dille anlatılır.

Yazarın üçüncü romanı olan Uyanmak 1977 yılında yayınlanır ve Dünder Taşer Roman Ödülü'ne layık görülür. Kayıhan'ın, terör olayları çıkararak ve halkı kendi içinde etnik unsurları kullanarak bölme gayretinde bulunan olaylara yer verdiği romanda, birlik ve beraberlik bilinci verilmeye çalışılmıştır. Gurbet Ölümleri romanı ise yazarın 1982'de yayınladığı ve bir yıl sonra 1983'te Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Romancısı Ödülü hak ettiği başarılı bir romandır.

Hasan Kayıhan, Türklerin yaşadığı bölgelerde insanımızın karşılaştığı haksızlıklar, zorluklar ve geçirdiği dönüşümleri ele alarak gerçekçi bir bakış açısıyla verir. Diğer Türk göçmen yazarların eserlerinde olduğu gibi, "Metinler büyük ölçüde kültür şoku gerçeğiyle dokunmuştur" (Öztürk, 2002: 92). Özellikle de Almanya'da yaşayan Türk insanının çileli yolculuğunu gözler önüne sermesi bakımından eserleri başarılı bir profil çizer, çalışmaları, eğitim hayatı ve sahip olduğu ilkeleriyle tutarlı bir insandır. Yazar, doktora yapmak amacıyla Michigan Üniversitesi'ne gitmek üzere devlet bursu kazanmış olsa da, burs sonradan iptal edilir. Evlenerek Almanya'ya yerleşen Kayıhan doktora yapma arzusunu burada Essen Üniversitesi'nde "Batı Avrupa Türklerinde Kültür Değişimi" başlıklı tez çalışmasıyla yapmak istese de yaşadığı bazı problemler nedeniyle bu da gerçekleşmez. Tüm bunların ardından Kültür Bakanlığı'nın eğitim ataşesi olması yönünde yaptığı teklif ise onaylanmadığı için olmaz.

Hasan Kayıhan, kimliği milli değerler üzerine kurulu vatansever bir yazar olarak hem yurt içinde hem de yurt dışında yaşamını sürdüren Türklerin, ideoloji ve siyasi görüş gözetmeksizin profilini ortaya koymaya çalışır. Almanya'ya yerleştikten sonra Türk ailelerinin yaşadığı trajik olayları çok yönlü bir bakış açısıyla ele alarak, iki dünya arasında bocalayan bireyin kimlik bunalımını anlatır. Kabaklı, yazarın edebi yönünü şu şekilde açıklar:

..., gerçek vicdanlı bir Türk yazarı sıfatıyla Almanya'da sömürülen saf Türk insanını, dağılan Türk ailelerinin dramını; milli kültürden kopmuş, yabancı törelere uyum

ağlayamamış kardeşlerimizin, ekonomik ve manevi ıstıraplarını gönül dolusu acıyla ve kaybedilen inançlarımızın ezikliği içinde ısrarla anlatan romancımızdır (Kabaklı, 2006: 613).

Kayıhan roman kişileri üzerinden mesaj verirken, kimi karakterlere yakın kimilerine de uzak bir duruş sergiler. Halkın sesi olduğunu ve bunu yaparken de hiçbir siyasi görüşün temsilcisi olmadığını vurgulayan yazar Fakir Baykurt ve Dursun Akçam gibi özellikle de Almanya’da göçmen Türklerin benlik yitimlerini ya da buna karşı duruş sergileyenlerin verdiği mücadeleyi dile getirir. Haksızlık ve adaletsizlik karşısında sesini yükselten ve bu konuda taviz verilmemesi gerektiğini vurgulayan yazarın eserlerinde yer alan karakterler farklı kesimlerdenidir. Kimi zaman kahramanlar içinden olup toplumsal reflekslerle hareket eden biriyken, kimi zaman da toplumsal yaralara neden olan kart karakterler olarak çıkar okurun karşısına. Romanlarında çoğunlukla anakronik zaman özelliklerinden yararlanan yazarın eserlerindeki olay örgüsü de iç içe geçmiş ve çok zincirli vaka halkalarından oluşmaktadır. Anlatımda sürekli görülen geriye dönüşler, zamanda kırılmalara neden olmakta ve geçmişle an arasında yaşanan geçişler de okuru dikkatli olmaya yöneltmektedir. Yazarın zaman zaman Dede Korkut Kitabındakine benzer destansı bir üslup kullandığı da görülür, örneğin “Beri gel a kara yazılım, beri gel! Doğuranda oğlum deyip akça bağrıma bastım. Devlete erlik edende ağ bağlayıp alca kınalar süründüm” (Kayıhan, 2006: 70).

Yabancılaşma Kavramı Üzerine

Yabancılaşma Latince “alienare” yükleminden türemiş olup İngilizceye “alienist”, Fransızcaya “aliene” ve İspanyolcaya da “alienado” şeklinde geçmiştir. Yabancılaşma, bireyin aidiyet hissini yaşamasına engel olarak, onu yalnızlığa mahkûm eden modernist bir sözcüktür. Kişiyi toplumdan, çevreden ve hatta kimi zaman da kendi ailesinden dahi yalıtın bir takım psikolojik, sosyolojik ve ideolojik faktörler bulunmaktadır. Çok farklı tanım ve yaklaşımların sergilendiği yabancılaşma, en basit anlamıyla yalnızlığa mahkûm olmaktır. Plotinos, Hegel, Feuerbach, Fromm, Marx, Erikson ve daha birçokları yabancılaşmayı kendi fikir dünyalarına göre yorumlamışlardır. Plotinos konuyu bireyin kendine yabancılaşması boyutunda ele alırken, Feuerbach olayın temelini dine, Marx toplumsal gelişmeyle beraber gelen kapitalizme, Fromm egoist insanın çevresini kaybederek yalnızlaştığına dikkat çeker.

Yabancılaşmanın edebi eserlere yansımalarına bakıldığında ise Alman edebiyatında Goethe’den Kafka’ya, Brecht’ten Böll’e kadar birçok yazarın yabancılaşma temasını işlediği görülür. Türk edebiyatında da uzun bir liste olmasına rağmen Ferit Edgü, Ayfer Tunç, Tezer Özlü ve Mehmet Eroğlu gibi isimleri anmak mümkün. Birçok roman karakterinin kendine doğru, psikolojik olarak, mekânsal anlamda ve toplumsal ya da kültürel olarak yabancılaşarak yalnızlaştığı görülür. Çoğu zaman kişinin kendine doğru yönelerek başlayan yabancılaşma zamanla çevreye yansyarak bireyi hiçliğe ve hatta ölüme götüren bir süreçtir. İnsanlar her zaman yaşamları boyunca tutunup güvenebilecekleri bir şeyler ararken aniden tutunma noktalarının olmadığını fark ettiklerinde boşluğa düşerler. Bu durum kişinin biz olgusundan ben’e doğru kayışı

başka bir deyişle düşüşünü gösterir. Bu süreçte rol oynayan zaman ve mekân gibi unsurlar da kişinin toparlanması ya da tam zıddını yaşamasında etkili olur.

Kişi, her yerde ve zamanda ayakları yere sağlam basın ister ve bunun için de varlığını sosyal ve kültürel açıdan anlamlandırmaya çalışır. Belli bir yaşa ve olgunluğa erişmiş bireylerin çok hızlı ve ani değişimler yaşamaları, onları bir kimlik bunalımına sokmakta, sonrasında da hiçliğe kapılmalarına neden olmaktadır. Yerel ve geleneksel toplum yapılarında yetişen insan dini, ahlaki ve geleneksel anlamdaki normlara bağlı bir kimlik edinirken, sanayi toplumlarında bireysel konfor ön plana çıkmaktadır. Bireyin her koşulda kendini koruma altında hissedebilmesinin ön koşulu ise kolektif bilincin var olmasıdır ve "...devlet kolektif bilincin en üst ifadesidir" (Callinicos, 2007: 210). Toplumunu oluşturan yapı taşları olan bireyler arasında konsensüs sağlanamaması durumunda ise Durheim'in, toplumsal dengenin bozulması halinde baş gösteren bireysel normsuzluk olarak tanımladığı ve 'anomi' adını verdiği durum ortaya çıkar. İster doğulu ister batılı olsun toplumların dayanak noktalarını oluşturan "her toplum, ahlaki bir birliklidir" (Durkheim, 2006: 268) tezi ahlak anlayışının her toplumda var olduğunu ancak değişkenlik gösterdiğini ifade eder. Durkheim'in ortaya attığı anomie olgusu ise, "Bireysel arzuların artık ortak normlar tarafından düzenlenmediği ve sonuç olarak bireylerin amaçlarının peşinden koşarken ahlaki bir rehberliğin olmadığı bir durumu karakterize eder" (Coser, 2008: 130). Bu durumda Almanya'ya çalışmak üzere göç eden Türkler, fiziksel anlamda memleketlerini terk ettiklerinde zamanla zihinsel olarak da aynıyitten uzaklaşmaktadırlar. Buradan yola çıkarak bireyin kendisini toplumda konumlandırması mekân ve zaman bağlamında da farklılık göstermektedir denilebilir. Durkheim, ahlakın farklı koşullar altında farklı biçimlere bürünebileceğini şu şekilde açıklar: "Belli bir zamanda şöyle ya da böyle olmasının nedeni, o zamanlar insanların içinde yaşadıkları koşulların onun başka türlü olmasına olanak vermemesinden dolaydır" (Durkheim, 2014: 56).

Cemaat benzeri bir yapılanma olan mekanik toplumdan organik olana geçiş süreci Türk işçilerin fabrikalarda uzmanlık alanlarına göre sınıflandırılarak görevlendirilmesi ile başlar. Birçok yabancılaşma teorisi arasında Durkheim'in getirdiği yaklaşım, Almanya'da yaşayan göçmen Türklerin durumuna daha uygun düşmektedir.

Durkheim, toplumları öncelikle ilkel ve modern olmak üzere ikiye ayırır. İkel olandan modern olana geçişin ölçütü de, toplumu oluşturan bireyler arasındaki iş paylaşımı ve ihtisaslaşmadır. Mekanik toplum da denilen ilkel toplumlarda kişiler arasındaki ilişkiler samimidir ve menfaat gözetilmez. "Mekanik dayanışmalı toplumlar, düşük bir uzmanlaşma ve farklılaşma ile birlikte, okuryazarlık ve kentleşmenin az ancak mekanik işbölümünün yoğun olduğu statik toplumlar olarak betimlenmiştir" (Eisenstadt, 1974: 227). Bu durum kişileri ortak bir paydada buluşturarak birbirine yakın duygu ve düşüncelere sahip olmalarını sağlar. Bireylerin dini, milli ve geleneksel değerleri referans alarak geliştirdikleri davranış modelleri aralarındaki ortaklığı pekiştirerek toplumsal dayanışmayı artırırken bireyin kendi bilgi ve becerileriyle ön plana çıkarma imkânı olmaz. Bu nokta kişinin sahip olduğu bireysel bilinç ile toplumsal bilinç herhangi bir çatışmaya girmez. Durkheim'in bahsettiği diğer toplum modeli olan modern toplum yani diğer adıyla organik toplumdur. Bu toplum türünün en önemli

özelliği ise anomi adı verilen kolektif bilincin zamanla yitirilerek, bireyselliğin arttığı, soyutlanma ve dışlanmanın gündeme geldiğidir. Sanayi toplumlarının benimsemiş olduğu serbest piyasa ekonomisi, grup ya da toplumdan çok bireyi ön plana çıkarmakta ve sonuç itibariyle insanlar kendilerini amansız bir rekabet ortamında bulmaktadır. İnsanların bireyler arasındaki ilişkilerini önemseyerek kendini ön plana çıkarma gayreti, davranışlarında herhangi bir normu olmadığını fakat aynı zamanda da toplumsal reflekslerin yerini ferdi becerilere bıraktığını gösterir. Modern toplumlarda bireyler arasındaki farklılıklar körüklenirken, benzerliklerin tamamen ortadan kalkması sağlanır. Böylece kişi özgürlüğünü ilan eder ve çevre baskısının ve korku kültürünün olmadığı bir ortamda ahlaki anlamda zayıflayabilir.

Kayıhan'ın eserinde ilkel olandan modern olana doğru göç söz konusudur. Köyünden kalkıp Almanya'ya gelen Sefa'nın modern toplum davranış biçimini kavrayamaması, sürekli çok güvenecek bir dost arayışında olması, bir Anadolu insanı olarak onun zayıf yönünü ele vermektedir. Onun dünyasında yer alan dost, arkadaş, sevgi, sadakat ve fedakârlık gibi sözcükler modern toplumda değişime uğrayarak başkalaşmıştır. “Modernizmin getirdiği metalaşmış değerler bütünü, toplumları ötekine dönüştürdüğü toplumsal çöküşü de hızlanmaktadır” (Şahin, 2013: 2315).

Gurbet Ölümleri

Almanya'ya Türkiye'den gerçekleşen göç hareketinden sonra, ilk dönemden başlamak üzere yazın alanında çalışmalar yapılmıştır. Sosyal anlamda farklı yankıları olan bu göç hareketi, yine yazarların farklı bakış açılarına göre ele alınarak edebiyata aktarılmıştır. “Bir ülkeden diğerine olan göç hareketi, küresel anlamda eski zamanlardan günümüze kadar hem akademik hem de toplumsal düzlemde tartışılan bir konudur” (Balcı, 2019: 195). Bu çerçevede ele alınan yazarın bu romanı, Kayıhan'ın bakış açısı bağlamında değerlendirilmiştir. Kayıhan'ın beşinci romanı olan “Gurbet Ölümleri” adlı eser 1982 yılında 26 bölümlü bir kitap olarak yayımlanır. Eser, Türkiye'de geçim sıkıntısı yaşayan ve çıkış yolu arayan binlerce insan gibi yurt dışına çıkan bir karakterin trajik öyküsünü anlatır. Köyünde, kasabasında toprağın kokusuyla harmanlanmış birçok insan gibi Sefa da yurt dışına giderken, aynı şekilde döneceğine and içmiş bir gençtir. Özlem kişiyi içten içe un ufak ederken, karaktere de istediğini elde edememenin olumsuzluğunu yansıtmaktadır. Ailesini, eşini ve çocuklarını geride bırakanlar bir süre sonra avunabilecekleri, sarılabilecekleri bir eşyaya dahi ihtiyaç duyarken, geride kalanlar en azından gidenleri anılarında yaşatırlar. Bireyi güvende hissettiren bazı unsurlar vardır ki bunların başında ana dil gelir. Ana dilini konuşamayan insan kendini yalıtılmış ve ötekileşmiş hissederken, bu durumdan kurtulabilmek için çırpınır durur. Günlük hayatını idame ettirebileceği kadar yabancı dil öğrenen kişi için, yabancılarla iletişim kurmak kolaylaşır ve bambaşka bir dünyanın kapıları aralanır. Bu noktadan sonra ötekileşme o denli fazla hissedilmez, çünkü hedef dil sözcüklerle birlikte kişinin davranışlarına da yön veren ikincil bir ruh gibi tüm bünyeyi sarıp sarmalar.

Romanın başkarakteri olan Sefa eserin en önemli teması olan yabancılaşmaya karşı direnci kırılarak kendini salan biridir. Ankara'nın Haymana kazası gibi

Anadolu'nun bağrından çıkmış olan bu genç adam, kendi öz kültür dünyasında mutlu ancak parasızdır. İçine girdiği yenedünya düzeni onu geçmişiyile yaşadığı sorgulamasına neden olur. Sahip olduğu tüm değerler aklından çıkmaz ve attığı her adımda onlar gözünün önüne gelir. Öte yandan Almanya'da yaşayacak olması da onu bu topluma ve değerlerine karşı hoşgörülü olmaya iter. "Bireyin topluma entegre olabilmesi ve uyum içinde yaşayabilmesi, o toplumda kabul gören değerler ile çatışır olmamasını gerektirmektedir" (Aksan, 2016: 431).

İnsanlar, içinde doğup büyüdüğü ailelerde yüzyıllarca devam edegelen kültürel çeşniyi edinerek yetişirler ve böylece ait oldukları yere adapte olurlar. İnsanların bir arada yaşayarak etkileşimde bulunmaları kendi aralarında bir takım ortak unsurların doğmasına yol açmış ve değer adı verilen bu unsurlar etrafında tüm bireyler toplanarak hemfikir olmuştur. Kişi vatan topraklarından uzaklaşıp gurbette yaşamak zorunda kaldığında da fitratı gereği, diğer insanlarla iletişim kurarak sosyalleşmek zorundadır.

Bireyler, ferdi farklılıklarına rağmen, toplumla bütünleşmeyi, toplumla uyumlu bir kimlik kazanmayı, toplumun kendine özgü davranış ve düşünce kalıplarına uygun olarak hareket etmeyi toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir (Coştu, 2009: 118).

Evinden ayrılarak gurbetin yolunu tutar. Sefa gibi, saf ve aynı zamanda cahil bir genç için birçok tehlike vardır. Kişinin doğal yaşama ortamından uzaklaşarak, nefes alışverişini dahi değiştiren farklı bir çevreye girmesi ve buraya adapte olmaya çalışması onda bir takım evrimleşme, değişim ve dönüşümün meydana geldiğini gösterir. Sefa da direncini yitirmeye başlayarak kendi özüne karşı yabancılaşma eğilimleri göstermeye başlar. Düsseldorf'ta Faslı Necip'le aynı evi paylaşan Sefa, gurbette olmanın verdiği acıyı zamanla duyumsamaya başlar. Necip kendinden umudunu kesmiş, değerlerini yitirmiş ve yeni yaşam ortamına uyum sağlamış biri olarak eserde kart karakterdir. Necip, gece hayatını doyasıya yaşayan ve kendilik değerlere sırtını dönerek medeni olmayı yeni değerler edinerek gerçekleştirmeye çalışan biridir. Sefa'yı götürdüğü Cezayirli yerinde, Sefa'nın dahi bir Türk olarak sahip olmadığı kadar farklı düşünceleri olan yerlinin sahibi, yabancılaşmanın kaynağını çok gerilerde aramak gerektiğini şu şekilde dile getirir:

Bizim babalarımız... Hepsi... Osmanlı'ydı. Türk'ten fazla Türk'tü. Osmanlı yıkıldı. Osmanlı'yı biz değil, Türkler yıktı. Osmanlı öldü. Osmanlı'nın ölümüne biz ağladık. Türklerin kanı bile kıpırdamadı. Padişahı, Osmanlı'nın çoluğunu, çocuğunu dışarı attınız. Hem de Fransa'ya... (Kayıhan, 2006: 26).

Lokali çalıştıran kişi elbette tarih bilgisinden yoksun ve dönemin siyasi ve diğer koşullarını göz önüne almadan konuşmakta ancak Sefa'ya, Türklerin Almanya'ya göçmen işçi olarak gelmeden çok önce yabancılaşmaya başladıklarını söylemeye çalışmaktadır. Sefa, geride bıraktığı ailesi ve memleketinden sonra artık sahip olduğu manevi değerleri de bırakma noktasına gelir. Geride kalanları kafasından silerek vatan hasretinden kurtulabilmenin en iyi yolu, yeni sosyal ortama uyum sağlamak ve bunun için de yeni değerleri benimsemektir. Alman kadınları ile birlikte olabilmek ve sempatik görünebilmek için dans dersleri dahi alır, ancak ne var ki bu haliyle daha da itici olmaya başlar. Kayıhan burada, kişinin değer yitimi yaşamadan iletişim kurması gerektiğini ve kendini kabullendirmek için dönüşüm geçiren bireyin herkes tarafından antipatik

bulduğunu gözler önüne serer. Alman toplumuyla uyum çok fazla gündemde olmuş ve konuşulmuş bir konudur. Ancak bu konu akademik ortamda tartışılarak çözüm üretmekten uzak, televizyon programlarında konuyla ilgili bilgisi olmayan insanların boy göstermelerine yaramıştır. Bu nedenle uyum sözcüğünden ve sürecinden gerçekten ne umulduğu tam olarak bilinmemektedir. Türk insanının Almanlara kendilerini sevdirebilmek adına onlar gibi davranmaları uyum değil aksine kendi içlerinde çatışmaya yol açabilecek bir durumdur. Nitekim eserde Sefa'nın sonu da intihara kadar gider. Alman toplumunun, azınlıklardan beklediği ise onların Almanca öğrenmeleri, günlük hayatta çevreye zarar vermeden yaşamaları, sesli konuşmamları, iş yerinde dakik olmaları, temiz olmaları ve kültürel bakımdan kendilerini eleştirmemeleridir.

Sefa nihayet aradığı ilgiyi, bir iş için gittiği Türk Konsolosluğu'nda tanıştığı Sevim adında birinde bulur. Yazar, milli ve dini değerleri ön planda tutan biri olarak, dönem itibariyle düzene ve sisteme baş kaldıranlara antipatik yaklaşır. Türkiye yıllarca kendinden olmayanları, farklı düşünenleri ve aykırı bakış açılarına sahip olanları dışlamanın sancılarını çekmiş ve bu nedenle toplumsal barış sağlanamamıştır. Eserde Sevim de yazar tarafından bu şekilde kurgulanarak ahlaki yozlaşmayı temsil etmektedir. Sevim'le başlayan arkadaşlık maceraları, Sefa'nın alkol komasına girmesiyle hastanede sonlanır. Hastanede tanıştığı Monika ise bir süre hem onun hemşiresi olarak ve bir süre de arkadaşı olarak ilişkilerini devam ettirir, fakat sonra o da Sefa'dan ayrılır. Sefa, Monika'ya sürekli yalan söyleyerek onun ilgisini sıcak tutmaya çalışır Necip'le birlikte kaldığı eve döndüğünde ise ona olan borçlarından dolayı orada kalamayacağını anlar ve soluğu yine Sevim'in yanında alır. Yazar, Sefa'nın etrafını olumsuz kişilerle kuşatarak onun nefes almasını engeller ve bu durumda Almanya tamamen kapalı, dar ve içinden çıkılmaz bir hal alan labirentleşen bir mekâna dönüşür.

Sevim'in isteği üzerine aynı evde kalmaya başlayan Sefa, illegal işler yaparak para kazanmaya başlar. Roman sürekli olarak başta saf, yiğit ve dürüst bir Anadolu insanı olarak sunulan Sefa'nın başına gelen kötülüklerle doludur. Yazar, Almanya'ya yerleşen Türkler için adeta yaşam rehberi koyar ortaya. Sefa gibi olanların yaşama şansı olmadığı ve sonunda mutlaka yabancılaşmaya mahkûm olduğuna dikkat çeker. Eserde Almanya ve Avrupa medeniyeti ne yazık ki çoğu zaman cinselliğe ve alkole indirgenerek küçültülmüş ve yabancılaşmadan kaçınmanın en iyi yolu olarak da köydeki anne ve eşle olan iletişim gösterilmiştir.

Sevim tarafından aldatılan Sefa, sinirle dışarı çıkar ve bir trafik kazası geçirerek tek kolunu kaybeder. Sınır dışı edilme korkusuyla resmi makamlardan sürekli kaçarak yaşayan Sefa, sonunda eşinden ve annesinden utandığı ve onların karşısına bu şekilde çıkmamak için kendini Ren Nehri'nin soğuk sularına bırakarak hayatına son verir.

Beni gördüler işte. Anama yollayacaklar beni. Kesik kolumla hem de. Karıma yollayacaklar. Kesik kolumla. İnsanlar acıyacak bana! Karım acıyacak. Görmemliler beni; açlığımı, çolaklığımı, günahlarımı... (Kayihan, 2006: 202).

Sefa'nın hayatına son vermesi için ona göre daha doğrusu yazara göre birçok nedeni vardır. Bunların başında bir Türk ve Müslüman kimliği taşıyan birinin Almanya'ya çalışmak için gitmesine rağmen gece hayatına dalarak eğlenmesi ve kendi

kültüründen uzaklaşması başkışının ölmesi için yeterli bir sebeptir. Sefa, her şeyden önce dinini ve milliyetini Avrupa’da iyi temsil eden sembolik bir kişi olarak, bunu başaramadığı için ölmelidir. Sefa, içki içtiği ve Alman kadınlarıyla eğlendiği için ölmelidir. Sefa, kontrolündeki bölgeleri kaptıran ve bu yüzden Almanya’ya iş için gitmek zorunda kalan Cezayirli için ölmelidir. Sefa Osmanlı’nın torunu olduğu için ölmelidir. Sefa, bir Türk asla aldatılamaz olduğu için, sevdiği kadın tarafından aldatıldığından dolayı ölmelidir. Sefa’nın ölmesi için neden çoktur, romanın başından sonuna değin hata yapan ve hayata tutunma mücadelesi veren Sefa’nın tutarlı olan tek bir yönü dahi yoktur. Ekmek parası için geldiği gurbet ona bir türlü gülmez ve yazarın idealindeki milli duruşu sergileyemez. Oysaki aynı yıllarda Türkiye’de batakhane olarak da anılan binlerce pavyon, Cezayirli’nin Lokali’nden çok daha kötüdür. Yabancılaşmanın sadece köylü ve saf vatandaşların yurt dışına çıktıklarında başladığı görüşü tamamen yanlıştır. Roman Sefa’nın kendini düzelterek eğitmesi şeklinde devam edebilir ve yabancılaşma olgusunun bir insanın hayatına son verecek derecede felakete yol açacak bir durum olmadığı vurgulanabilirdi.

Kesik kolu gene sızladı Sefa’nın. Polislerden birinin eli bedenine dokunmak üzereydi. Başka bir şey düşünmedi Sefa. Sağlam elini kalasa dayadı, gövdesini kolsuz tarafına doğru gitti. Ne çılgık attı ne de bir şey dedi. Sessizce boşluğa yuvarlandı. Sadece gövdesi suya çarpınca tok, boğuk, kısa bir ses duyuldu. Sular, Ren’in bulantı, yağlı, kara suları adeta aralandı ve sonra payını almış sırtlan ağzı gibi tekrar kapandı. Ve Ren nice gövdeler gibi, bu çolak gövdeyi de kimselere göstermedi bir daha (Kayıhan, 2006: 203).

Ren Nehri eserde aynı zamanda bir mekân olarak tasvir edilerek sert, katı ve acımasız bir kimlikle kişileştirilir. Almanya’nın ortasından akan ve manzarasıyla büyüleyen Ren Nehri, yazar tarafından Alman halkı ile bütünleştirilerek, halkın kişilik özelliklerine büründürülür: “Vater Rhein! Böyle diyorlardı Almanlar. Baba Ren! Doğruydu. Bir baba gibi rızık taşıyordu bu nehir” (Kayıhan, 2006: 152).

Romanda yazar tarafından olumlu kişilik özellikleri yüklenen karakterler daha sonra birbirlerini severek evlenecek olan Ayşe ile Mehmet’tir. Yazarın dünya görüşünün eserdeki temsilcileri olan bu isimler Sefa’ya yardım etmek için uğraş verseler de başarılı olamazlar. Öte yandan daha önce Türkiye’de yaşamış olan bir Alman profesörle tanışarak Türk ve Türklükle ilgili konuşurlar ve bu konuşmalarda, Avrupa’da yaşayan Türklerin kendilerini yabancı kültürden korumaları noktasında nasıl davranmaları gerektiğini de yazar okura vermeye çalışır.

Eserde olay örgüsü yazar anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla iletilir. Her şeyi görme, duyma ve bilme yetisine sahip olan hâkim bakış açısı ile kurgulanan metinlerde anlatıcı olay örgüsünde merkezi bir rol üstlenir. Romanda din ve milli unsurların ön plana çıkarılma gayreti yazarı bu tür bir tercih yapmaya zorlar. Kişiler dünyasında zır karakterli olanların birbirleri ile olan ilişkileri, onların sahip olduğu değerler dünyasını daha da belirginleştirmeye yarar ve okurun bu noktada iyi-kötü ayrımı yapması da kolaylaşır. Sefa’nın saf ve cahil oluşu, Sevim’in değerleri olmayan nankör biri olması ve Mehmet ile Ayşe’nin ise hem dini hem de milli anlamda örnek tipler olarak sergilenmesi yazarın kişiler üzerinden mesaj vermek istediğini somutlaştırmaktadır. Sevim’in devrimci ve başkaldıran yönü, Sefa’nın konsoloslukta yaşadığı tartışma

sonunda ona övgüler yağdırmasına neden olur. “Sefa’cık nasıl sevinmesindi koskoca bir üniversitelinin bu candan metih sesini işitmekten? ...Kız candan davranıyor ki, ne candan!” (Kayıhan, 2006: 35).

Eser hâkim bakış açısıyla kurgulandığından, yazar anlatıcı üç boyutlu bir zaman görüngüsünden hareket ederek, karakterlerin iç dünyalarından başlayarak neler yaşayacaklarına değin her şeyin farkındadır. Anlatının tüm yapısal unsurlarına optik açıdan bakarak onları yönlendiren ve daha en baştan iyi, kötü, değerli, milliyetçi, dindar gibi nitelermelerle karakterlere bir kimlik kazandıran hâkim bakış açısı, dramatik aksiyonun belirleyicisidir. Forster, hâkim bakış açısı hakkında, ”Yarattığı kişiler hakkında her şeyi bilir, bu kişilerin gizli saklı hiçbir yönleri yoktur” (1985: 25) der.

Sefa’nın zavallı bir karakter oluşu, onun değer yitimini yaşaması ve başlarda gurbette dik durmaya çalışması, yazar anlatıcı tarafından sempatik ve sevecen bir yaklaşımla dile getirilirken, çıkar çevrelerinin temsilcisi olarak sunulan Sevim ise bir karıştdeğer olarak gösterilerek yozlaşmanın sembolü haline getirilmiştir.

Hayata tutunma mücadelesi veren insanları mekânla bütünleştirerek, tüm yönleri ile ortaya koyan yazar anlatıcının tarafsız olmadığı gözlemlenmektedir. Türk kültürü ile yetişmiş olan birinin Almanya’ya bir mekân olarak anlam yükleme gayreti, elbette bir takım çatışma unsurlarını da beraberinde getirir. Almanya’nın, Türk milli değerler bağlamında bozulmuş ve ahlaken kokuşmuş olarak gösterilmesi Türklerin düşüncesini koyar ortaya. Alman halkının sahip oldukları değerler ve dini inanışları, izleksel kurgu açısından son derece olumsuz anlamlar taşımaktadır. Roman karakterlerinin zaman ve mekân bağlamında yaşadıkları dönüşüm, yazar anlatıcı tarafından Almanya’ya yüklenerek, Alman halkı ötekileştirilmeye çalışılmıştır. Almanya tabi ki tarihi gerçekler noktasında hem coğrafi hem de kültürel bakımdan Türklerden oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Ancak bu realite, Avrupa’ya çalışmaya giden Türklerin, çalışmak üzere gittikleri toprakların sahiplerini hor görmeleri hakkını vermez. Toplumsal düzende, toplumun bireyden talepte bulunduğu birtakım istekler vardır. Bu talepler her zaman kabul görmeyebilir ve bu tür durumlarda uyumsuzluk başlar. Kişi kendi koruyan bir zırh geliştirerek, daha öteye gidilmesine izin vermez. Bu durumda en önemli nokta iletişim olanaklarını doğru kullanmaktır, çünkü kendini koruma altına alan birey kalkarıyla hazırda beklerken karşı taraftan gelecek her türlü öneriye karşı korur kendini ve tam da bu noktada uyumsuzluk başlar.

Toplumu ilgilendiren amaçlarla kişinin kendisi için belirlediği amaçlar hiçbir alanda kesişmiyorlarsa ne o kişi o toplum içinde amaçlarına kolayca ulaşabilir, ne de toplum taleplerini o kişinin bilincine ulaştırabilir. Bir başka deyişle kişi ve toplum arasında uyumsuzluk başlar (Gençöz, 1998: 4).

Sefa ile Sevim karakterleri kendi içlerinde yaşadıkları çatışma, an itibariyle ve hatta gelecek düzleminde ele alınarak mekânın değerler dünyasına olan yansımaları verilir. Sefa’nın olay anındaki durumuna zemin hazırlayan geçmişinde yer alan memleketidir ve anlatıda kullanılan geriye dönüş tekniği okura geçmişten haber getirir, ancak işsizlik ve yokluk gibi nedenler yer değiştirmeyi gerekli kıldığından, hâkim bakış

açısı bu dönüşüm sürecini romanın kurmaca dünyasına koyarak yabancılaşmayı dile getirir.

Romanın sosyal zamanı değerlendirildiğinde, eserin yayınlandığı 1982 tarihi ile uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Sefa için başlangıçta mekânın zaman üzerindeki etkisi oldukça fazla hissedilir. Vatan özlemiyle yanıp tutuşan Sefa, dertlerini untabilmek için oyalanacak bir şeylere ihtiyaç duymakta ve bir arayış içine girmektedir.

Oysa zaman Sefa'nın yüreğindedir! Kalbinin küpürtüsünde işler saatin akrebi ve yelkovanı. Askerlikte tezkere bekleyen o kör olası sabır, bu soğuk Cermen diyarında da yıllar evveli kınalanmış bir umuda ah eder: seneye... seneye... seneye... Ah o seneler! (Kayihan, 2006: 5).

Zamanın Sefa için durma noktasından çıkıp akmaya başladığı an, Sefa'nın dönüşüm geçirdiği dönemdir. Yazar, Sefa'nın sonunu özellikle intiharla sonlandırarak, yabancılaşmanın getirdiği felakete dikkat çekmek ister. Dönüşümün başladığı ilk yer Cezayirli'nin Lokali'dir. Cezayirli geçmişinde Osmanlı kültürü olan ve bu bilince sahip biri olarak, Türklerin çalışmak üzere Almanya'ya gelmesini yadırgamaktadır. Geçmişin görkemli hatırasıyla Türkleri yaşadıkları dönemle bağdaştıramayan Cezayirli, yazarın yakın olduğu bir karakter olarak, Osmanlı, Türklük ve din gibi kavramları gündeme getirir. "Lokalin sahibi bir Cezayirliydi. Müşterileri daha çok almandı. Duvarla baştanbaşa çöl manzaralarıyla doluydu. Duvarın birinde ise büyük Süleymaniye'nin kocaman bir fotoğrafı asılıydı" (Kayihan, 2006: 22).

Başta eğlence dünyasına tepki veren ve kendini koyvermekten çekinen Sefa, Necip'in yol göstermesi ve teşvikleriyle içki içip Alman kadınlarıyla eğlenmekte fazla gecikmez. "Önceleri ağır ağır, giderek peş peşe yuvarlanan şarap kadehleri, çılgın bir Arap müziği ve Necip'in kaşla göz arasında masaya topladığı kadınların ağır esans kokuları Sefa'nın mayhoş bir neşeye kendinden geçmesine yetti" (Kayihan, 2006: 23).

Sonuç

Yabancılaşma olgusu öncelikle dini araştırmaların konusu olmuş fakat daha sonra toplumsal olayları ele alması bakımından sosyolojinin çalışma alanına girmiştir. Edebiyatta ise kişinin kendi realitesini inkâr ederek başka diyarlarda mutluluk araması ve kendine başka dünyaların kapılarını aralamaya çalışması şeklinde ele alınmıştır. İnsanoğlunun sanayileşme ile birlikte değerini yitirmesi ve mutluluğu maddede araması biçiminde yorumlanan bu süreç, bireyin fitratına aykırı bulunmakta ve sürekli olarak eleştirilmektedir.

Romanda sürekli Türk insanının yalnızlığına dikkat çekilir. Cezayirli'nin Osmanlıdan dert yanarak Türklerin bu büyük devleti yıktıklarını belirterek kendilerini bu duruma sokanların Türkler olduğunu vurgular. Türk Konsoloslugu'nun Almanya'daki Türklerle ilgilenmek yerine partilerde zaman geçirmeleri onlara asıl işlerini unutturmuş, vatandaşa da yukarıdan bakar duruma gelmişlerdir. Bu durum yurt dışındaki Türkler arasında bir dayanışma ve birlik-beraberlik olmadığının göstergesi olarak sunulmuştur.

Hasan Kayıhan, yazarlık kariyerini yurt dışındaki Türklerin milli değerleri ve Türkçeyi benimsemeleri üzerine kuran bir yazardır. Eserlerinin birçoğunda okura bu konularda telkinlerde bulunarak, yabancılaşmanın bir anlamda kişinin intihar etmesi anlamına geldiğini vurgulayan yazarın romanları kurgusal zeminde edebi olmaktan çok mesaj niteliği taşımaktadır. Bunun yanında bireyin özgünlüğünü korurken, diğerini ötekileştirme çabası da yanıltır ve bu özellikle de Almanya'ya giden Türkler için geçerlidir. Bu bağlamda yazarın bu romanında dini, dili ve milliyeti farklı olan bir toplumda Türklere bir yaşam reçetesi sunması ve buna uymayanların sonunu da kendisi belirlemesi edebi açıdan sorgulanmalıdır.

Kaynakça

- Aksan, Gamze** (2016). Max Weber ve Değerler Sosyolojisi: Bir Metodolojik İkilemin Düşündürdükleri. SEFAD, 2016 (35): 427-446.
- Balcı, Umut** (2019). Liedtexte Der 90er Jahre Mit Migrationshintergrund. SEFAD, 2019; (41). S. 193-208. E_ISSN: 2458-908X.
- Callinicos, Alex** (2007). Toplum Kuramı –Tarihsel Bir Bakış-, (Çev. Yasemin Tezgiden). İstanbul: İletişim.
- Coser, Lewis Alfred** (2008). Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlıklarında Fikirler (Çev. Himmət Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Coştu, Yakup** (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. IX (2009). Sayı: 3. Ss. 117-140.
- Durkheim, Emile** (1992). İntihar. (Çev. Özer Ozankaya). Ankara: İmge Kitabevi.
- Durkheim, Emile** (2014). Toplumsal İş Bölümü. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eisenstadt, S. Noah** (1974). “Studies of Modernization and Sociological Theory”. History and Theory. Volume: 13, No: 3, October, S. 225-252.
- Forster, E. Morgan** (1985). Roman Sanatı. (Çev: Ünal Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- Gençöz, Faruk** (1998). Uyum Psikolojisi. Kriz Dergisi. 6 (2): 1-7.
- Kabaklı, Ahmet** (2006). Türk Edebiyatı. Cilt: 5. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kayıhan, Hasan** (2006). Gurbet ölümleri. Ankara: Elips Yayınları.
- Öztürk, A. Osman** (2002). “Almanya Türküleri” Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü/Öncü Kolu. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi/ 13. Şubat. S. 91-117.
- Şahin, Veysel** (2013). Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma. Turkish Studies. Volüme: 8/9. P. 2313-2322.